

PRAWO CYWILNE

Zarys wykładu

redakcja naukowa Mieczysław Goettel

Mieczysław Goettel, Adam Bieranowski, Piotr Bogdalski

SERIA AKADEMICKA

WYDANIE **5**

PRAWO CYWILNE

Zarys wykładu

redakcja naukowa Mieczysław Goettel

Mieczysław Goettel, Adam Bieranowski, Piotr Bogdalski

SERIA AKADEMICKA

Zamów książkę w księgarni internetowej

proinfo.pl
księgarnia internetowa

WYDANIE

5

Stan prawny na 30 kwietnia 2022 r.

Wydawca
Dagna Kordyasz

Redaktor prowadzący
Paulina Ambroży

Opracowanie redakcyjne
ERGO Katarzyna Rybczyńska

Projekt okładek serii
Wojtek Janikowski, Przemek Dębowski

Poszczególne części napisali:
Mieczysław Goettel – części pierwsza i szósta
Adam Bieranowski – części druga i piąta
Piotr Bogdalski – części trzecia i czwarta

prawolubni

Ta książka jest wspólnym dziełem twórcy i wydawcy. Prosimy, byś przestrzegał przysługujących im praw. Książkę możesz udostępnić osobom bliskim lub osobiście znanym, ale nie publikuj jej w internecie. Jeśli cytujesz fragmenty, nie zmieniaj ich treści i koniecznie zaznacz, czyje to dzieło. A jeśli musisz skopiować część, rób to jedynie na użytek osobisty.

Szanujemy prawo i własność
Więcej na www.legalnakultura.pl
Polska Izba Książki

© Copyright by Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o., 2022

ISBN 978-83-8286-255-3
5. wydanie

Wolters Kluwer Polska Sp. z o.o.
Dział Praw Autorskich
01-208 Warszawa, ul. Przyokopowa 33
tel. 728 313 462
e-mail: PL-ksiazki@wolterskluwer.com

księgarnia internetowa www.profinfo.pl

SPIS TREŚCI

Wykaz najważniejszych skrótów	21
-------------------------------------	----

Słowo wstępne.....	23
--------------------	----

Część pierwsza PRAWO CYWILNE – CZĘŚĆ OGÓLNA

Rozdział pierwszy

Prawo cywilne – zagadnienia wprowadzające	27
1. Pojęcie i przedmiot prawa cywilnego	27
1.1. Znaczenie prawa cywilnego w stosunkach społeczno-gospodarczych	27
1.2. Cechy prawa cywilnego	28
1.3. Definicja prawa cywilnego	29
2. Zakres i systematyka prawa cywilnego	30
2.1. Prawo cywilne jako gałąź prawa	30
2.2. Systematyka prawa cywilnego	31
2.3. Prawo cywilne materialne a prawo cywilne procesowe	32
2.4. Znaczenie części ogólnej prawa cywilnego	32
3. Źródła i przepisy prawa cywilnego	33
3.1. Źródła prawa cywilnego	33
3.2. Polskie prawo cywilne a prawo Unii Europejskiej	34
3.3. Znaczenie i struktura Kodeksu cywilnego	35
3.4. Zasady prawa cywilnego	35
3.5. Przepisy prawa cywilnego	36
3.6. Zasady współżycia społecznego	38

Rozdział drugi

Stosunek cywilnoprawny	41
1. Pojęcie i elementy stosunku cywilnoprawnego	41
1.1. Pojęcie stosunku cywilnoprawnego	41
1.2. Elementy stosunku cywilnoprawnego	42
2. Zdarzenia cywilnoprawne	43

Rozdział trzeci

Prawo podmiotowe	45
1. Stosunek cywilnoprawny a prawo podmiotowe	45
2. Normatywne postacie prawa podmiotowego.....	46
3. Klasyfikacja praw podmiotowych.....	47
4. Nabycie, zmiana i utrata prawa podmiotowego.....	49
4.1. Nabycie prawa podmiotowego	49
4.2. Zmiana i utrata prawa podmiotowego	50
5. Wykonywanie i ochrona praw podmiotowych	50
5.1. Wykonywanie praw podmiotowych	50
5.2. Czasowe granice realizacji praw podmiotowych	51
5.3. Ochrona praw podmiotowych	53
6. Nadużycie prawa podmiotowego	55

Rozdział czwarty

Podmioty stosunku cywilnoprawnego	57
1. Uwagi ogólne o podmiotach.....	57
2. Zdolność prawna osoby fizycznej.....	58
2.1. Początek zdolności prawnej i jej zakres	58
2.2. Koniec zdolności prawnej	59
3. Zdolność do czynności prawnych osoby fizycznej	60
3.1. Zakres zdolności do czynności prawnych	60
3.2. Brak zdolności do czynności prawnych.....	61
3.3. Ograniczona zdolność do czynności prawnych	61
3.4. Pełna zdolność do czynności prawnych	62
4. Inne elementy statusu cywilnoprawnego osoby fizycznej.....	63
4.1. Indywidualizacja osoby fizycznej.....	63
4.2. Miejsce zamieszkania osoby fizycznej	63
5. Dobra osobiste osoby fizycznej.....	64
5.1. Pojęcie dóbr osobistych	64
5.2. Przesłanki ochrony dóbr osobistych	65
5.3. Środki ochrony dóbr osobistych	65
6. Pojęcie i klasyfikacja osób prawnych.....	67
6.1. Pojęcie osoby prawnej.....	67
6.2. Klasyfikacja osób prawnych	68
7. Powstanie i ustanie osób prawnych	70
7.1. Powstanie osoby prawnej	70
7.2. Ustanie osoby prawnej.....	71
8. Zdolność prawna i zdolność do czynności prawnych osób prawnych.....	72
8.1. Zdolność prawna	72
8.2. Zdolność do czynności prawnych	72
9. Inne elementy statusu cywilnoprawnego osoby prawnej.....	73
10. Podmioty profesjonalnych stosunków cywilnoprawnych	73

Rozdział piąty

Przedmiot stosunku cywilnoprawnego	75
1. Uwagi ogólne o przedmiocie	75
2. Rzeczy.....	75
2.1. Pojęcie rzeczy	75
2.2. Klasyfikacja rzeczy	76
2.3. Część składowa rzeczy	78
2.4. Przynależność	79
2.5. Pożytki	79
3. Inne przedmioty stosunku cywilnoprawnego	80

Rozdział szósty

Czynności prawne	83
1. Istota czynności prawnej. Oświadczenie woli	83
2. Klasyfikacja czynności prawnych	84
2.1. Czynności jednostronne, dwustronne i wielostronne	84
2.2. Czynności konsensualne i realne	85
2.3. Czynności na wypadek śmierci i między żyjącymi	85
2.4. Czynności prawne zobowiązujące, rozporządzające oraz o podwójnym skutku	85
2.5. Czynności kauzalne i abstrakcyjne	86
3. Zasady składania oświadczeń woli	87
3.1. Sposób złożenia	87
3.2. Chwila złożenia	87
3.3. Zastępcze oświadczenie woli	88
3.4. Wykładnia oświadczenia woli	88
4. Sposoby zawierania umów	89
4.1. Negocjacje.....	90
4.2. Oferta i jej przyjęcie	90
4.3. Aukcja i przetarg	92
5. Treść czynności prawnej. Warunek i termin	93
5.1. Zasady kształtowania treści czynności prawnej	93
5.2. Elementy treści czynności prawnej	94
5.3. Warunek i termin	95
6. Forma czynności prawnej	97
7. Wadliwość czynności prawnej.....	100
7.1. Przyczyny wadliwości czynności prawnych.....	100
7.2. Wady oświadczenia woli	100
7.3. Sankcje wadliwej czynności prawnej	103
8. Przedstawicielstwo	104
8.1. Istota i rodzaje przedstawicielstwa	104
8.2. Pełnomocnictwo.....	105

Część druga PRAWO RZECZOWE

Rozdział pierwszy

Zagadnienia ogólne	111
1. Pojęcie prawa rzeczowego	111
1.1. Prawo rzeczowe jako prawo podmiotowe	111
1.2. Zasada <i>numerus clausus</i> praw rzeczowych	112
1.3. Zasada jawności	113
1.4. Zasada szczególowości	113
1.5. Źródła prawa rzeczowego	114
2. Podziały praw rzeczowych	114

Rozdział drugi

Własność	117
1. Pojęcie własności	117
2. Pozytywna i negatywna strona własności	117
3. Granice treści prawa własności	118
4. Granice przestrzenne prawa własności	119
4.1. Ruchomości	119
4.2. Nieruchomości gruntowe	119
4.3. Nieruchomości budynkowe i lokalowe	119
5. Granice czasowe własności	119
6. Prawo sąsiedzkie	120
6.1. Problematyka immisji	120
6.2. Zakazane roboty ziemne	121
6.3. Droga konieczna	121
6.4. Przekroczenie granicy przy wznoszeniu budowli	122
6.5. Korzystanie z przygranicznych pasów gruntu	123
6.6. Stosunki dotyczące granicy	123
7. Nabycie i utrata własności	124
7.1. Ogólna charakterystyka sposobów nabycia	124
7.2. Nabycie pierwotne i pochodne	125
7.3. Przeniesienie własności	125
7.4. Nabycie własności ruchomości na podstawie umowy z osobą nieuprawnioną	127
7.5. Zasiedzenie	129
7.6. Zrzeczenie się własności	131
7.7. Znalezienie	131
7.8. Inne sposoby	132
8. Współwłasność	133
8.1. Pojęcie	133

8.2. Rodzaje współwłasności	134
8.3. Treść i wykonywanie uprawnień oraz obowiązków współwłaściciela	134
8.4. Zniesienie współwłasności	137
9. Własność lokali	138
9.1. Istota, funkcja i charakter prawny	138
9.2. Ustanowienie własności lokali	140
9.3. Szczególny tryb ustanowienia własności lokalu	142
9.4. Wspólnota mieszkaniowa	144
9.5. Uprawnienia i obowiązki właścicieli lokali	144
9.6. Zarząd nieruchomością wspólną	145
10. Ochrona własności	146
10.1. Środki ochrony prawa własności w ogólności	146
10.2. Roszczenie windykacyjne (<i>rei vindicatio</i>) i negatoryjne (<i>actio negatoria</i>)	146
10.3. Roszczenia rozliczeniowe	148
 Rozdział trzeci	
Użytkowanie wieczyste	151
1. Funkcje i charakter prawny	151
2. Źródła prawa	151
3. Zakres podmiotowy i przedmiotowy	152
4. Ustanowienie użytkowania wieczystego	153
5. Inne sposoby nabycia użytkowania wieczystego	154
6. Treść użytkowania wieczystego	154
6.1. Uprawnienia użytkownika wieczystego	154
6.2. Czas użytkowania wieczystego	154
6.3. Odrębna własność budynków i urządzeń	155
7. Wygaśnięcie	155
 Rozdział czwarty	
Ograniczone prawa rzeczowe	157
1. Zagadnienia ogólne	157
1.1. Istota i katalog ograniczonych praw rzeczowych	157
1.2. Powstanie, zmiana treści oraz przeniesienie ograniczonych praw reczowych	158
1.3. Pierwszeństwo ograniczonych praw rzeczowych	159
1.4. Wygaśnięcie ograniczonych praw rzeczowych	160
2. Użytkowanie	161
2.1. Ogólne cechy użytkowania	161
2.2. Przedmiot	162
2.3. Użytkowanie przez osoby fizyczne i inne wypadki użytkowania	162

3. Służebności	163
3.1. Pojęcie	163
3.2. Rodzaje służebności	163
3.3. Służebność gruntowa	164
3.3.1. Treść	164
3.3.2. Podmioty i przedmiot	165
3.3.3. Powstanie	166
3.3.4. Zakres służebności i sposób jej wykonywania	166
3.3.5. Zmiana treści	166
3.3.6. Wygaśnięcie	167
3.4. Służebność osobista	168
3.5. Służebność przesyłu	169
4. Spółdzielcze własnościowe prawo do lokalu	170
4.1. Istota i treść	170
4.2. Powstanie i przedmiot	171
4.3. Wygaśnięcie	171
5. Hipoteka	171
5.1. Istota i społeczno-gospodarcze przeznaczenie hipoteki	171
5.2. Przedmiot hipoteki	172
5.3. Treść hipoteki	173
5.4. Zabezpieczona wierzytelność	174
5.5. Powstanie hipoteki	175
5.5.1. Hipoteka umowna	175
5.5.2. Hipoteka przymusowa	176
5.6. Hipoteka łączna	177
5.7. Przeniesienie wierzytelności hipotecznej	178
5.8. Ochrona hipoteki	178
5.9. Zaspokojenie wierzyciela hipotecznego	179
5.10. Wygaśnięcie hipoteki i rozporządzanie opróżnionym miejscem hipotecznym	179
6. Zastaw	181
6.1. Istota i porównanie z hipoteką	181
6.2. Rodzaje zastawu	181
6.3. Wygaśnięcie zastawu	184

Rozdział piąty

Posiadanie	185
1. Natura prawna posiadania	185
2. Elementy posiadania	185
3. Rodzaje posiadania	185
4. Domniemania związane z posiadaniem	186
5. Dzierżenie	186

6. Nabycie i utrata posiadania.....	187
7. Ochrona posiadania.....	187

Rozdział szósty

Księgi wieczyste	191
1. Źródła prawa i pojęcie ksiąg wieczystych	191
2. Funkcje ksiąg wieczystych	191
3. Ustrój ksiąg wieczystych.....	192
4. Jawność ksiąg wieczystych	194
5. Domniemania związane z wpisem w księdze wieczystej	194
6. Prawa i roszczenia osobiste	195
7. Rękojmia wiary publicznej ksiąg wieczystych	195

Część trzecia

PRAWO ZOBOWIĄZAŃ – CZĘŚĆ OGÓLNA

Rozdział pierwszy

Zobowiązanie	201
1. Uwagi wprowadzające	201
1.1. Przedmiot regulacji prawa zobowiązań	201
1.2. Struktura stosunku zobowiązaniowego	201
1.3. Źródła stosunków zobowiązaniowych	202
2. Podmioty stosunku zobowiązaniowego	203
2.1. Uwagi ogólne	203
2.2. Wielość dłużników lub wierzycieli	203
2.3. Zmiana podmiotów zobowiązania	206
3. Przedmiot stosunku zobowiązaniowego	208
3.1. Uwagi ogólne	208
3.2. Rodzaje świadczeń	208
3.3. Świadczenia pieniężne	210
3.4. Odsetki	213
4. Treść stosunku zobowiązaniowego	215
4.1. Wierzytelność	215
4.2. Dług i odpowiedzialność	216
4.3. Rodzaje odpowiedzialności	216
5. Zobowiązania niezupełne	217
6. Szkoda i jej naprawienie	217
6.1. Pojęcie i rodzaje szkody	217
6.2. Odpowiedzialność odszkodowawcza	218
6.3. Przesłanki powstania odpowiedzialności odszkodowawczej	219
6.4. Zasady odpowiedzialności odszkodowawczej	220
6.5. Podstawowe sposoby naprawienia szkody.....	221

Rozdział drugi

Podstawowe źródła zobowiązań	223
1. Umowy	223
1.1. Uwagi ogólne	223
1.2. Rodzaje umów	223
1.3. Zasada swobody umów	224
1.4. Zawieranie umów	225
1.5. Zawieranie umów z udziałem konsumentów poza lokalem przedsiębiorstwa oraz na odległość	230
1.6. Dodatkowe zastrzeżenia umowne	233
2. Bezpodstawne wzbogacenie	235
2.1. Uwagi ogólne	235
2.2. Przesłanki bezpodstawnego wzbogacenia	235
2.3. Skutki bezpodstawnego wzbogacenia	236
2.4. Nienależne świadczenie	236
2.5. Świadczenie niegodziwe	237
3. Czyny niedozwolone	237
3.1. Uwagi ogólne	237
3.2. Klasyfikacja czynów niedozwolonych	238
3.2.1. Odpowiedzialność za własne czyny (art. 415 k.c.)	238
3.2.2. Odpowiedzialność za cudze czyny	241
3.2.3. Odpowiedzialność za szkody wyrządzone przy wykonywaniu władzy publicznej (art. 417–421 k.c.)	245
3.2.4. Odpowiedzialność za szkody wyrządzone przez zwierzęta (art. 431 k.c.)	249
3.2.5. Odpowiedzialność za szkody wyrządzone przez rzeczy	251
3.2.6. Odpowiedzialność związana z użyciem sił przyrody	253
3.2.7. Odpowiedzialność za produkt niebezpieczny (art. 449 ¹ k.c.)	255
3.3. Naprawienie szkody wyrządzonej czynem niedozwolonym	257
3.3.1. Wielość podmiotów odpowiedzialnych	257
3.3.2. Naprawienie majątkowej szkody na osobie	257
3.3.3. Naprawienie niemajątkowej szkody na osobie	260
3.3.4. Odpowiedzialność za szkody prenatalne (art. 446 ¹ k.c.)	262
3.4. Przedawnienie roszczeń z czynów niedozwolonych (art. 442 ¹ k.c.)	262

Rozdział trzeci

Wykonanie zobowiązań	265
1. Sposób wykonania zobowiązania	265
2. Podmioty wykonania zobowiązania	266
2.1. Dłużnik	266
2.2. Wierzyciel	266
3. Przedmiot wykonania zobowiązania	267

4. Miejsce wykonania zobowiązania.....	268
5. Termin wykonania zobowiązania.....	268
6. Wykonanie zobowiązań z umów wzajemnych	269
7. Dowód wykonania zobowiązania	270
7.1. Pokwitowanie.....	270
7.2. Dokument stwierdzający zobowiązanie	271
8. Wpływ nadzwyczajnej zmiany stosunków na wykonanie zobowiązania umownego	271

Rozdział czwarty

Niewykonanie lub nienależyte wykonanie zobowiązania	273
1. Uwagi wprowadzające	273
1.1. Przesłanki odszkodowawczej odpowiedzialności kontraktowej.....	274
1.2. Zasada odpowiedzialności dłużnika	274
2. Niemożliwość świadczenia.....	275
3. Opóźnienie i zwłoka dłużnika.....	277
4. Zwłoka wierzyciela	278
5. Ochrona wierzyciela w razie niewypłacalności dłużnika	279
5.1. Uwagi ogólne.....	279
5.2. Przesłanki ochrony wierzyciela w razie niewypłacalności dłużnika ...	280
5.3. Środki ochrony pokrzywdzonego wierzyciela	281

Rozdział piąty

Wygaśnięcie zobowiązania	283
1. Uwagi ogólne.....	283
2. Sposoby zaspokojenia wierzyciela.....	283

Część czwarta

PRAWO ZOBOWIĄZAŃ – CZĘŚĆ SZCZEGÓŁOWA

Rozdział pierwszy

Uwagi wprowadzające.....	289
1. Przedmiot regulacji części szczegółowej prawa zobowiązań.....	289
2. Szczegółowe stosunki zobowiązaniowe powstałe z umów.....	290
2.1. Uwagi ogólne.....	290
2.2. Umowy jako źródło złożonych relacji zobowiązaniowych	291

Rozdział drugi

Stosunki zobowiązaniowe regulujące przeniesienie praw	293
1. Uwagi ogólne.....	293
2. Sprzedaż	294
2.1. Pojęcie, cechy i przedmiot umowy.....	294

2.2. Prawa i obowiązki sprzedawcy	294
2.3. Prawa i obowiązki kupującego	297
2.4. Przedawnienie roszczeń	298
2.5. Rękojmia za wady	298
2.5.1. Uwagi ogólne	298
2.5.2. Pojęcie i rodzaje wad	299
2.5.3. Uprawnienia z tytułu rękojmi	302
2.5.4. Akty staranności	303
2.5.5. Terminy związane z realizacją uprawnień z tytułu rękojmi	304
2.5.6. Roszczenia zwrotne sprzedawcy	305
2.6. Gwarancja jakości	306
2.7. Szczególne rodzaje sprzedaży	307
2.7.1. Uwagi ogólne	307
2.7.2. Szczególne rodzaje sprzedaży według Kodeksu cywilnego	307
3. Darowizna	309
3.1. Pojęcie i cechy	309
3.2. Forma umowy	310
3.3. Prawa i obowiązki stron	310
3.4. Odwołanie darowizny	312
4. Inne umowy nazwane regulujące przeniesienie praw – przegląd	313

Rozdział trzeci

Stosunki zobowiązaniowe regulujące korzystanie z cudzej rzeczy	315
1. Uwagi ogólne	315
2. Najem	315
2.1. Pojęcie i cechy	315
2.2. Forma umowy	316
2.3. Prawa i obowiązki wynajmującego	316
2.4. Prawa i obowiązki najemcy	317
2.5. Zakończenie stosunku najmu	319
3. Dzierżawa	320
3.1. Pojęcie i cechy	320
3.2. Prawa i obowiązki stron	321
4. Leasing – ogólna charakterystyka	322
5. Użyczenie	323
5.1. Pojęcie i cechy	323
5.2. Prawa i obowiązki stron	324
5.3. Zakończenie stosunku użyczenia	324

Rozdział czwarty

Stosunki kredytowe	327
1. Uwagi ogólne	327

2. Pożyczka	327
2.1. Pojęcie i cechy	327
2.2. Prawa i obowiązki stron	328
3. Rachunek bankowy	329
3.1. Pojęcie i cechy	329
3.2. Forma umowy	329
3.3. Prawa i obowiązki stron	329
3.4. Zakończenie stosunku rachunku bankowego i przedawnienie roszczeń	330
4. Pozakodeksowe źródła stosunków kredytowych – umowa kredytu	331
4.1. Uwagi ogólne	331
4.2. Pojęcie i cechy	331
4.3. Tryb zawarcia i forma umowy	331
4.4. Prawa i obowiązki stron	332
4.5. Kredyt konsumencki	333
5. Zabezpieczenie zwrotu wartości majątkowej – poręczenie	334
5.1. Uwagi ogólne	334
5.2. Pojęcie i cechy	334
5.3. Forma umowy	334
5.4. Prawa i obowiązki stron	335

Rozdział piąty

Stosunki zobowiązaniowe regulujące świadczenie usług	337
1. Uwagi ogólne	337
2. Umowa o dzieło	338
2.1. Pojęcie, cechy i przedmiot umowy	338
2.2. Prawa i obowiązki przyjmującego zamówienie	338
2.3. Prawa i obowiązki zamawiającego	340
2.4. Zakończenie stosunku prawnego	342
3. Umowa zlecenia	343
3.1. Pojęcie, cechy i konstrukcja prawna umowy	343
3.2. Prawa i obowiązki przyjmującego zlecenie	344
3.3. Prawa i obowiązki dającego zlecenie	345
3.4. Zakończenie stosunku zlecenia	346
4. Wyspecjalizowane postacie umowy o dzieło i umowy zlecenia – przeгляд	346
5. Prowadzenie cudzych spraw bez zlecenia	348
5.1. Pojęcie	348
5.2. Przesłanki wystąpienia	348
5.3. Prawa i obowiązki stron	349

Rozdział szósty

Stosunki zobowiązaniowe regulujące świadczenia losowe	351
1. Uwagi ogólne.....	351
2. Umowa ubezpieczenia	351
2.1. Istota i rodzaje ubezpieczeń.....	351
2.2. Pojęcie i cechy umowy.....	353
2.3. Tryb zawarcia i forma umowy.....	353
2.4. Prawa i obowiązki stron	354
2.5. Zakończenie stosunku ubezpieczenia i przedawnienie roszczeń	358
3. Umowa o grę albo zakład	359

Rozdział siódmy

Stosunki zobowiązaniowe regulujące dostarczanie środków utrzymania.....	361
1. Uwagi ogólne	361
2. Renta	361
3. Dożywocie	362

Rozdział ósmy

Stosunek spółki	365
1. Uwagi ogólne.....	365
2. Rodzaje spółek	365
3. Spółka cywilna.....	366
4. Spółki handlowe – przegląd	369

Rozdział dziewiąty

Stosunki zobowiązaniowe wynikające z przekazu i papierów wartościowych	375
1. Przekaz.....	375
2. Papiery wartościowe	376
2.1. Pojęcie i funkcje.....	376
2.2. Powstanie papieru wartościowego	377
2.3. Klasyfikacje papierów wartościowych	377
2.4. Umarzanie papierów wartościowych	378
2.5. Wybrane rodzaje papierów wartościowych – przegląd	379
2.6. Znaki legitymacyjne	380

Rozdział dziesiąty

Stosunki powstałe z innych kodeksowych instytucji zobowiązaniowych	383
1. Odpowiedzialność utrzymujących hotele i podobne zakłady	383
2. Przyrzeczenie publiczne	385
3. Ugoda	386

Część piąta PRAWO SPADKOWE

Rozdział pierwszy

Pojęcie i funkcje prawa spadkowego	389
1. Prawo spadkowe w znaczeniu przedmiotowym.....	389
2. Podmiotowe prawo do spadku.....	390
3. Funkcje prawa spadkowego.....	391

Rozdział drugi

Spadek i dziedziczenie	393
1. Pojęcie spadku.....	393
2. Pojęcie dziedziczenia.....	395
3. Przesłanki nabycia spadku.....	396
3.1. Otwarcie spadku.....	396
3.2. Powołanie do spadku.....	397
3.3. Zdolność do dziedziczenia.....	397
4. Brak okoliczności wyłączających skuteczność powołania do spadku.....	398
4.1. Niegodność.....	398
4.2. Oświadczenie o odrzuceniu spadku.....	398
4.3. Zrzeczenie się dziedziczenia.....	401
5. Umowy dotyczące spadku.....	402
6. Znaczenie stwierdzenia nabycia spadku (poświadczenia dziedziczenia) i nabycia przedmiotu zapisu windykacyjnego.....	403

Rozdział trzeci

Dziedziczenie ustawowe	405
1. Zasada subsydiarności.....	405
2. Krąg spadkobierców i wielkość udziałów.....	405
3. Dziedziczenie przez gminę i Skarb Państwa.....	407

Rozdział czwarty

Rozrządzenia na wypadek śmierci	409
1. Pojęcie testamentu.....	409
2. Przesłanki ważności testamentu.....	409
3. Treść testamentu.....	411
3.1. Ustanowienie spadkobiercy.....	411
3.2. Inne rozrządzenia.....	412
4. Formy testamentu.....	416
5. Wykładnia testamentu.....	419
6. Odwołanie testamentu.....	419
7. Otwarcie i ogłoszenie testamentu.....	420

Rozdział piąty

Odpowiedzialność za długi spadkowe	421
1. Wprowadzenie	421
2. Odpowiedzialność przed przyjęciem spadku	421
3. Okres od przyjęcia spadku	422
4. Odpowiedzialność po dziale spadku	424
5. Zasady spłaty długów przez spadkobiercę	424

Rozdział szósty

Szczególne instytucje ochrony interesów osób najbliższych spadkodawcy	427
1. Zachowek	427
1.1. Zagadnienia ogólne	427
1.2. Uprawnieni i zobowiązani z tytułu zachowku	427
1.3. Obliczanie i realizacja roszczeń z tytułu zachowku	428
1.4. Wydziedziczenie	430
2. Uprawnienie do otrzymania przedmiotów urzędzenia domowego	431
3. Uprawnienie do korzystania z mieszkania i urzędzenia domowego	432
4. Uprawnienie dziadków spadkodawcy	432

Rozdział siódmy

Wspólność majątku spadkowego i dział spadku	433
1. Wspólność majątku spadkowego	433
2. Pojęcie i tryby działu spadku	434
2.1. Umowny dział spadku	435
2.2. Sądowy dział spadku	436

Część szósta
PRAWO RODZINNE

Rozdział pierwszy

Prawo rodzinne – zagadnienia wprowadzające	441
1. Przedmiot prawa rodzinnego	441
2. Cechy prawa rodzinnego	442
3. Źródła prawa rodzinnego	443
4. Zasady prawa rodzinnego	445
5. Pojęcie pokrewieństwa i powinowactwa	445

Rozdział drugi

Małżeństwo	447
1. Zawarcie małżeństwa	447
1.1. Czynność prawna zawarcia małżeństwa	447
1.2. Przesłanki warunkujące zawarcie małżeństwa	447

1.3. Okoliczności wyłączające zawarcie małżeństwa	449
1.4. Tryb i forma zawarcia małżeństwa	450
2. Prawa i obowiązki małżonków.....	450
2.1. Klasyfikacja praw i obowiązków	450
2.2. Wzajemne prawa i obowiązki małżonków	451
2.3. Prawa i obowiązki małżonków względem rodziny.....	452
2.4. Nazwisko małżonków.....	455
3. Małżeńskie ustroje majątkowe	456
3.1. Ogólna charakterystyka stosunków majątkowych między małżonkami	456
3.2. Podstawowe założenia ustroju wspólności ustawowej	457
3.3. Umowne ustroje majątkowe	462
3.4. Przymusowy ustrój majątkowy	464
4. Ustanie małżeństwa oraz separacja	465
4.1. Przyczyny ustania małżeństwa	465
4.2. Unieważnienie małżeństwa	466
4.3. Rozwód	467
4.3.1. Przesłanki rozwodu.....	467
4.3.2. Skutki rozwodu	468
4.4. Separacja	470

Rozdział trzeci

Rodzice i dzieci	473
1. Pochodzenie dziecka	473
1.1. Uwagi ogólne o pochodzeniu dziecka	473
1.2. Macierzyństwo.....	474
1.3. Domniemanie pochodzenia dziecka od męża matki	475
1.4. Uznanie ojcostwa	477
1.5. Sądowe ustalenie ojcostwa	479
1.6. Dowody przyrodnicze w sprawach o ustalenie pochodzenia dziecka	480
1.7. Nazwisko i imię dziecka.....	481
2. Władza rodzicielska oraz inne stosunki prawne między rodzicami a dziećmi	483
2.1. Uwagi ogólne o stosunkach między rodzicami a dziećmi.....	483
2.2. Treść i wykonywanie władzy rodzicielskiej	484
2.3. Powstanie i ustanie władzy rodzicielskiej	487
2.4. Ingerencja sądu opiekuńczego w sprawowanie władzy rodzicielskiej	487
2.5. Kontakty z dzieckiem	491
3. Stosunki prawne zbliżone do stosunków między rodzicami a dziećmi	493
3.1. Uwagi ogólne	493

3.2. Przysposobienie	493
3.3. Opieka nad małoletnim	498
3.4. Piecza zastępcza nad dzieckiem oraz kuratela	501

Rozdział czwarty

Obowiązek alimentacyjny	505
1. Funkcja, charakter i treść obowiązku	505
1.1. Istota, funkcja i cechy obowiązku	505
1.2. Treść i postacie obowiązku	506
2. Podmioty, przesłanki i zakres obowiązku	507
2.1. Źródła i podmioty obowiązku	507
2.2. Przesłanki obowiązku	507
2.3. Zakres obowiązku	509
3. Kolejność obowiązku oraz jego realizacja	511
3.1. Kolejność obowiązku	511
3.2. Realizacja obowiązku alimentacyjnego oraz ochrona prawa do alimentów	512
Bibliografia	517

SŁOWO WSTĘPNE

Niniejszy podręcznik jest adresowany zwłaszcza do studiujących kierunek administracyjny, czyli osób, które w przyszłości obejmą różne funkcje w organach administracji rządowej i samorządowej oraz innych instytucjach publicznych. Przyszli kandydaci do stanowisk w służbie publicznej powinni uświadamiać sobie, że realizując zadania z zakresu szeroko rozumianej administracji, będą nie tylko podejmować działania władcze, lecz także w szerokim zakresie wykorzystywać instrumenty cywilnoprawne. A rola tych ostatnich, o czym warto pamiętać, będzie w społeczeństwie demokratycznym i gospodarce wolnorynkowej nieustannie rosła. Dlatego też elementarna wiedza z zakresu prawa cywilnego staje się jednym z podstawowych składników kwalifikacji i umiejętności zawodowych absolwenta studiów administracyjnych.

W opracowaniu została zawarta podstawowa materia prawa cywilnego, na którą tradycyjnie składają się następujące jego działy: część ogólna, prawo rzeczowe, prawo zobowiązań, prawo spadkowe oraz prawo rodzinne. Ze względów uzasadnionych szczególną przydatnością znajomości zagadnień cywilistycznych dla studentów administracji główny nacisk położono na pierwsze trzy części. Tematyka prawa spadkowego i prawa rodzinnego została natomiast uwzględniona w nieco węższym zakresie. Charakter i przeznaczenie opracowania przesądziły ponadto o ograniczonym zakresie treści oraz o uproszczonej formie przekazu. Dlatego też w podręczniku nie znalazły się liczne kwestie szczegółowe, a także analiza złożonych i kontrowersyjnych zagadnień (w niektórych wypadkach zostały one jedynie zasygnalizowane). Taka formuła podręcznika sprawia, że może stanowić on użyteczną pomoc również dla tych czytelników, którzy nie mają gruntowniejszego przygotowania prawniczego. Zdając sobie jednak sprawę z tego, że niektórzy studenci (choćby uczestnicy seminariów dyplomowych z prawa cywilnego) zechcą pogłębić swą wiedzę, autorzy zamieścili na końcu tekstu informację bibliograficzną zawierającą wykaz podstawowych opracowań o charakterze kompleksowym (podręcznikowe, komentarzowe, systemowe), odnoszących się do tematyki objętej zakresem niniejszego podręcznika.

Podręcznik uwzględnia stan prawny na dzień 30 kwietnia 2022 r.*

Autorzy

* W podręczniku zostały uwzględnione również zmiany wprowadzone ustawami już uchwalonymi, oczekującymi na wejście w życie.

Część pierwsza

PRAWO CYWILNE – CZĘŚĆ OGÓLNA

Rozdział pierwszy

PRAWO CYWILNE – ZAGADNIENIA WPROWADZAJĄCE

1. Pojęcie i przedmiot prawa cywilnego

1.1. Znaczenie prawa cywilnego w stosunkach społeczno-gospodarczych

W warunkach demokratycznego ładu państwowego i gospodarki wolnorynkowej znaczenie prawa cywilnego, jako jednego z najważniejszych regulatorów stosunków społecznych, nieustannie rośnie. Demokracja i wolny rynek oznaczają bowiem daleko idącą swobodę działania uczestników życia społecznego i gospodarczego (obywateli i jednostek organizacyjnych), ograniczenie systemu nakazów i zakazów do niezbędnego minimum, wdrażanie mechanizmów wyzwalających inicjatywę i samorządność. Te zaś zjawiska są bliskie naturze prawa cywilnego, które zakłada swobodne i partnerskie relacje pomiędzy uczestnikami stosunków społecznych, starając się w jak najmniejszym stopniu narzucać kształt i treść owych relacji.

**znaczenie prawa
cywilnego**

Wzrost roli prawa cywilnego widoczny jest zwłaszcza w życiu gospodarczym, gdzie utrwalenie się reguł wolnego rynku oraz postępujący proces prywatyzacji sektora państwowego ogromnie wpłynęły na rangę umów oraz innych cywilnoprawnych instrumentów. W istocie cały niemal system powiązań między podmiotami gospodarczymi (przedsiębiorcami), w konsekwencji produkcja oraz wymiana dóbr i usług (w tym zaspokajanie potrzeb szerokiego kręgu konsumentów), opiera się na mechanizmach prawa cywilnego. Jego instytucje służą także realizacji i ochronie różnych (zarówno materialnych, jak i niematerialnych) interesów jednostek organizacyjnych oraz obywateli. Zwłaszcza dla tych ostatnich są to często zwykłe codzienne sprawy, związane z różnymi sferami życia.

**wzrost roli
prawa cywilnego**

Prawo cywilne jako integralna część systemu prawa reguluje wraz z innymi jego częściami (gałęziami prawa) określone dziedziny stosunków społecznych, przyczyniając się do uporządkowania oraz harmonijnego rozwoju otaczającej nas rzeczywistości. Czyni to jednak we właściwy dla siebie sposób, wynikający z jego swoistych cech.

1.2. Cechy prawa cywilnego

Wiemy tyle, że prawo cywilne poddaje reglamentacji określone dziedziny stosunków społecznych. Należy jednak postawić pytanie, jakie konkretnie są to dziedziny i w jaki sposób to czyni? W konsekwencji, jaka regulacja prawna zasługuje na miano regulacji cywilnoprawnej i jak w konkretnym wypadku zorientować się, że właśnie z taką mamy do czynienia?

Wyjaśniając charakterystyczny dla prawa cywilnego mechanizm regulacji, należy rozważyć trzy następujące kryteria: przedmiot, podmioty oraz metodę regulacji. W cywilistyce dominuje zapatrywanie, że najważniejsze znaczenie ma to ostatnie kryterium, czyli metoda. Wydaje się jednak, że dopiero uwzględnienie wszystkich trzech kryteriów oddaje w pełni swoistość regulacji cywilnoprawnej.

przedmiot prawa cywilnego

Przedmiotem regulacji prawa cywilnego jest pewna grupa stosunków społecznych, zarówno majątkowych, jak i niemajątkowych. Dominują wyraźnie stosunki majątkowe, gdyż głównym zadaniem prawa cywilnego jest realizacja i ochrona interesów majątkowych. Stosunki niemajątkowe, objęte na ogół w niewielkim stopniu unormowaniami prawa cywilnego, pojawiają się jednak w niektórych jego obszarach w szerszym zakresie, przy czym niekiedy (tak jest na gruncie prawa rodzinnego) ich rola staje się pierwszoplanowa.

podmioty prawa cywilnego

Podmiotami prawa cywilnego, a ściślej – stosunków społecznych regulowanych przez normy prawa cywilnego, są określone kategorie uczestników życia społeczno-gospodarczego. Tradycyjnie zaliczają się do nich **osoby fizyczne** i **osoby prawne**, co znajduje swoją podstawę normatywną w art. 1 k.c. Nowelizacją Kodeksu cywilnego z 14.02.2003 r. wprowadzona została trzecia kategoria podmiotów, mianowicie **jednostki organizacyjne niebędące osobami prawnymi, którym ustawa przyznaje zdolność prawną** (art. 33¹ § 1 k.c.). Relacje z udziałem wymienionych kategorii podmiotów (mówimy także o stronach stosunków) mogą oczywiście tworzyć dowolne konfiguracje; wchodzi mianowicie w grę stosunki między osobami fizycznymi, między osobami prawnymi (jednostkami organizacyjnymi niebędącymi osobami prawnymi) oraz między osobami fizycznymi a osobami prawnymi (jednostkami organizacyjnymi niebędącymi osobami prawnymi).

Metoda regulacji, którą posługuje się prawo cywilne, zwana jest metodą **autonomii i równorzędności podmiotów** (stron). Oznacza ona uznanie swobody podmiotów prawa cywilnego w kreowaniu wzajemnych stosunków oraz takim kształtowaniu ich treści, które zagwarantuje podmiotom równorzędną względem siebie pozycję. Tak rozumianą cywilistyczną metodę regulacji przeciwstawiamy metodzie administracyjnoprawnej, zakładającej podporządkowanie w stosunkach prawnych jednej strony drugiej stronie stosunku. Metoda ta w pełni odzwierciedla szczególnie charakter prawa cywilnego, stąd zasadę autonomii woli oraz zasadę równorzędności podmiotów uznaje się za jego fundamentalne zasady. Nie pomniejsza rangi owych zasad fakt, że współcześnie mamy do czynienia (z różnych względów) z licznymi ich ograniczeniami. Inną sprawą jest fakt, że z uwagi na pozaprawne uwarunkowania, zwłaszcza ekonomiczne, trudno mówić o faktycznej równorzędności uczestników niektórych stosunków cywilnoprawnych.

metoda prawa cywilnego

zasady autonomii woli i równorzędności podmiotów

Regulacja odpowiadająca powyższym trzem kryteriom jest regulacją cywilnoprawną. Objęty nią stosunek społeczny nazywamy, o czym będzie dalej mowa, stosunkiem cywilnoprawnym. Stosunki cywilnoprawne między osobami fizycznymi, osobami prawnymi oraz jednostkami organizacyjnymi niebędącymi osobami prawnymi stanowią przedmiot prawa cywilnego (art. 1 z uwzględnieniem art. 33¹ § 1 k.c.).

1.3. Definicja prawa cywilnego

Na podstawie przedstawionych rozważań można zaproponować następującą definicję: prawo cywilne jest to zespół przepisów regulujących stosunki majątkowe i stosunki niemajątkowe między osobami fizycznymi, osobami prawnymi oraz jednostkami organizacyjnymi niebędącymi osobami prawnymi, którym ustawa przyznaje zdolność prawną, na zasadzie autonomii i równorzędności podmiotów.

pojęcie prawa cywilnego

Tak sformułowana definicja wyraża podstawowe cechy prawa cywilnego.

Nazwa „prawo cywilne” wywodzi się z terminologii prawa rzymskiego (łacińskie *ius civile*), gdzie oznaczała prawo obowiązujące obywateli państwa rzymskiego (jednak nie wszystkich mieszkańców imperium). Obecnie nazwa tej gałęzi, jeżeli weźmiemy pod uwagę objętą nią materię, nie jest adekwatna, jednak siłą tradycji przetrwała, występując powszechnie we współczesnych systemach prawnych.

2. Zakres i systematyka prawa cywilnego

2.1. Prawo cywilne jako gałąź prawa

prawo cywilne jako gałąź prawa

Jak już wspomniano, prawo cywilne jest jedną z gałęzi systemu prawa, innymi słowy – stanowi fragment określonej całości. System prawa przedstawia się jako całość spójna i niesprzeczna (przynajmniej w założeniu), oparta na pewnych wspólnych ideach i zasadach, wynikających przede wszystkim z Konstytucji, a także obowiązujących Polskę aktów prawa międzynarodowego. Dlatego regulacje prawa cywilnego z jednej strony muszą owe wspólne idee i zasady uwzględniać, z drugiej zaś nie mogą pomijać rozwiązań zawartych w innych częściach systemu, czyli innych gałęziach prawa. Jeżeli więc np. przepisy Kodeksu cywilnego mówią o „zezwoleń właściwego organu państwowego” (art. 921¹⁰ § 1) czy o „umyślnym przestępstwie przeciwko życiu, zdrowiu lub wolności” (art. 1008 pkt 2), to niewątpliwie odsyłają do odpowiednich unormowań w prawie administracyjnym i karnym.

prawo cywilne a prawo pracy

Należy podkreślić, że niektóre zespoły norm prawnych mają podobny do prawa cywilnego przedmiot regulacji i jednocześnie posługują się zbliżoną metodą regulacji. Nie oznacza to jednak, że mamy w tych wypadkach do czynienia z unormowaniami cywilnoprawnymi. Tak jest zwłaszcza w odniesieniu do prawa pracy, którego pewne instytucje (np. umowne stosunki pracy, odpowiedzialność materialna pracownika za szkody wyrządzone pracodawcy) są bliskie naturze prawa cywilnego. Pomimo tych podobieństw, a także silnych związków genetycznych z prawem cywilnym (czemu ustawodawca daje wyraz w art. 300 Kodeksu pracy, stanowiącym że „W sprawach nieunormowanych przepisami prawa pracy do stosunku pracy stosuje się odpowiednio przepisy Kodeksu cywilnego, jeżeli nie są one sprzeczne z zasadami prawa pracy”), prawo pracy stanowi obecnie samodzielną gałąź prawa.

prawo cywilne a regulacje kompleksowe

Specyficzne związki pomiędzy prawem cywilnym a innymi gałęziami prawa są dostrzegalne w obrębie tzw. regulacji kompleksowych (używa się też określeń: kompleksowe działy lub gałęzie). Mówiąc o regulacji kompleksowej, mamy na myśli wyodrębniony zespół norm prawnych (zawartych w jednym akcie normatywnym lub wielu takich aktach), należących do różnych gałęzi prawa, a dotyczących szczególnej dziedziny stosunków społecznych. Najczęściej przepisy cywilnoprawne towarzyszą normom prawa administracyjnego, w konsekwencji działy kompleksowe posługują się niejednorodną metodą regulacji. Jako przykłady takich regulacji można wskazać prawo: rolne, wodne, morskie, ochrony środowiska, łowieckie, transportowe, ubezpieczeniowe itd.

Pewne kontrowersje związane są z sytuacją prawa handlowego (określanego niekiedy mianem prawa gospodarczego prywatnego), a także prawa spółdzielczego. Ze względu na obecność w należącej do nich materii rozwiązań administracyjnoprawnych oraz prawnofinansowych traktuje się je niekiedy jako regulacje kompleksowe. Bardziej uzasadnione wydaje się jednak stanowisko zaliczające je (ze względu na znaczną przewagę elementów o charakterze cywilnoprawnym) do szczególnych działów prawa cywilnego.

**prawo cywilne
a prawo
handlowe i spół-
dzielcze**

2.2. Systematyka prawa cywilnego

Prawo cywilne, będąc samodzielną częścią pewnej złożonej całości (systemu prawa), samo nie stanowi jednolitego kompleksu norm prawnych. Ze względu na charakter, zakres i różnorodność regulowanych stosunków społecznych podlega ono wewnętrznemu podziałowi na mniej lub bardziej wyodrębnione fragmenty zwane działami prawa cywilnego. W ich obrębie wyróżnia się działy podstawowe (klasyczne), czyli te, które nie tylko stanowią tradycyjny, historycznie najwcześniej ukształtowany obszar prawa cywilnego, lecz także ponadto kreują kluczowe, reprezentatywne dla całej gałęzi, instytucje prawne oraz działy szczególne (zwane też wyodrębnionymi), powstałe na ogół w znacznie późniejszych okresach, obejmujące swoimi regulacjami wyspecjalizowane dziedziny życia społecznego.

**działy prawa
cywilnego**

Kierując się zawartością i systematyką Kodeksu cywilnego, do działów podstawowych (klasycznych) należałoby zaliczyć:

- 1) część ogólną prawa cywilnego,
- 2) prawo rzeczowe,
- 3) prawo zobowiązań,
- 4) prawo spadkowe.

Biorąc jednak pod uwagę względy tradycji, wywodzącej się jeszcze z prawa rzymskiego, trzeba byłoby powyższą listę uzupełnić o:

- 5) prawo rodzinne.

**działy
podstawowe
(klasyczne)**

Do działów szczególnych będziemy natomiast zaliczać przede wszystkim:

- 1) prawo handlowe,
- 2) prawo spółdzielcze,
- 3) prawo na dobrach niematerialnych.

**działy szcze-
gólne**

Specyficzną rolę odgrywa prawo międzynarodowe prywatne (zaliczane również do prawa cywilnego), którego normy rozwiązują sytuacje kolizyjne, ustalając, jakim przepisom (tzn. jakiego państwa) podlegają sprawy z tzw. elementem zagranicznym. Regulacje, o których mowa, zawiera ustawa z 4.02.2011 r. – Pra-

Książka prezentuje najważniejsze instytucje prawa cywilnego, obejmuje część ogólną, prawo rzeczowe, prawo zobowiązań, prawo spadkowe oraz prawo rodzinne.

W niezbędnym zakresie uwzględni również rozwiązania pozakodeksowych aktów normatywnych, zwłaszcza z stosunków prawnorzeczowych, w mniejszym stopniu zobowiązaniowych oraz prawnorodzinnych.

Piąte wydanie uwzględni zagadnienia dotyczące m in.:

- przedawnienia roszczeń o naprawienie szkody wyrządzonej czynem niedozwolonym;
- pozakodeksowych regulacji prawnych odnośnie do własności lokali i domów oraz przekształcenia użytkowania wieczystego;
- roszczeń o zadośćuczynienie i instytucji wyzysku;
- zarządu sukcesyjnego przedsiębiorstwem oraz instytucji zapisu windykacyjnego;
- ustalenia pochodzenia dziecka i pozakodeksowych regulacji prawnych odnośnie do obowiązku alimentacyjnego.

Opracowanie jest przeznaczone przede wszystkim dla studentów kierunków prawniczych. Zainteresuje również pracowników administracji, których zakres zadań wiąże się z omawianą problematyką.

Mieczysław Goettel – profesor nauk prawnych, wieloletni nauczyciel akademicki, aktualnie pracownik badawczo-dydaktyczny Instytutu Prawa Wyższej Szkoły Policji w Szczytnie, autor wielu publikacji, nie tylko z dziedziny prawa cywilnego, lecz również zagadnień interdyscyplinarnych, głównie na styku prawa cywilnego z prawem podatkowym i prawem karnym.

Adam Bieranowski – doktor habilitowany nauk prawnych, profesor na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie, kierownik Katedry Prawa Cywilnego i Prawa Prywatnego Międzynarodowego, pełni funkcję zastępcy przewodniczącego Rady Naukowej Dyscypliny nauki prawne; wykładowca w Krajowej Szkole Sądownictwa i Prokuratury; redaktor naczelny czasopisma naukowego „Rejent”; autor wielu publikacji z zakresu prawa cywilnego.

Piotr Bogdalski – doktor nauk prawnych oraz doktor habilitowany nauk społecznych w dyscyplinie nauk o bezpieczeństwie, profesor na Wydziale Prawa i Administracji Uniwersytetu Warmińsko-Mazurskiego w Olsztynie; Ekspert Zespołu Nauk Społecznych Polskiej Komisji Akredytacyjnej w kadencji 2020–2023; autor ponad 100 publikacji naukowych z obszaru dyscyplin nauki prawne oraz nauki o bezpieczeństwie.

LEXOTEKA
więcej niż podręcznik

Poszukaj pozostałych podręczników
dostępnych online

www.lexoteka.pl

Kup e-book i czytaj
w aplikacji Smarteca

ZAMÓWIENIA:

INFOLINIA: 801 04 45 45

ZAMOWIENIA@WOLTERSKLUWER.PL

WWW.PROFINFO.PL

CENA 69 ZŁ (W TYM 5% VAT)